

Consiliul științific:

Maria Bucur (Indiana University, SUA)
Magda Cârnea (Universitatea Națională de Arte, București)
Tom Gallagher (University of Bradford, Marea Britanie)
Mihai Dinu Gheorghiu (Universitatea „Al.I. Cuza”, Iași)
Armin Heinen (RWTH University, Aachen)
Gail Kligman (University of California, Los Angeles)
Vintilă Mihăilescu (SNSPA, București)
Mihaela Miroiu (SNSPA, București)
Bogdan Murgescu (Universitatea din București)
Andrei Terian (Universitatea „Lucian Blaga”, Sibiu)

Roland Clark, *Holy Legionary Youth. Fascist Activism in Interwar Romania*

Copyright © 2015 Roland Clark

© 2015 by Editura POLIROM, pentru ediția în limba română

Această carte este protejată prin copyright. Reproducerea integrală sau parțială, multiplicarea prin orice mijloace și sub orice formă, cum ar fi xeroxarea, scanarea, transpunerea în format electronic sau audio, punerea la dispoziția publică, inclusiv prin internet sau prin rețele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informațiilor, cu scop comercial sau gratuit, precum și alte fapte similare săvîrșite fără permisiunea scrisă a deținătorului copyrightului reprezintă o încălcare a legislației cu privire la protecția proprietății intelectuale și se pedepsește penal și/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

Foto copertă: legionari români salutând la funeraliile lui Ion Mota și Vasile Marin, 1937, album foto intitulat *Kampf und Sieg*, ACNSAS, Fond CC al PCR – Alume Foto, Dosar AF2815, f. 67

www.polirom.ro

Editura POLIROM
Iași, B-dul Carol I nr. 4; P.O. BOX 266, 700506
București, Splaiul Unirii nr. 6, bl. B3A,
sc. 1, et. 1, sector 4, 040031, O.P. 53

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României:

CLARK, ROLAND

Sfintă tinerețe legionară: activismul fascist în România interbelică / Roland Clark; trad.: Marius-Adrian Hazaparu. – Iași: Polirom, 2015

Bibliogr.

Index

ISBN print: 978-973-46-5357-7

ISBN ePUB: 978-973-46-5608-6

ISBN PDF: 978-973-46-5607-3

I. Hazaparu, Marius-Adrian (trad.)

329(498) Legionar

94(498)

Printed in ROMANIA

Roland Clark

SFÂNTĂ TINEREȚE LEGIONARĂ

Activismul fascist în România interbelică

Traducere de Marius-Adrian Hazaparu

POLIROM
2015

Echipele morții

La începutul anului 1930, legionarii au înființat „batalioane” paramilitare pe care le-au incorporat într-o organizație nouă, numită Garda de Fier²¹. Ziarul Părintelui Moța, *Libertatea*, descria Garda de Fier ca fiind un grup de „luptători pentru neam și lege, membrii cei mai inimoi și mai voini ai Legiunii «Arhanghelul Mihail» de la Iași, rinduți în cete disciplineate ca la armată”²². Aceste batalioane au servit interesele Legiunii, mai ales după ce aceasta a devenit un candidat serios la alegerile naționale. În 1933, Legiunea se afla într-o poziție mult mai puternică decât fusese vreodată. În mai existau celule legionare în 50 de județe, numărul acestora crescând la 60 în iulie și la 68 în momentul alegerilor generale din decembrie 1933. Conform unei estimări a poliției, la sfârșitul anului 1933 numărul legionarilor se ridică la 28.000²³. Conștient de amenințarea pe care o reprezenta Legiunea, guvernul național-țărănist al lui Alexandru Vaida-Voevod a interzis Garda de Fier în aprilie 1933. Guvernul explica astfel:

Aceste formațiuni, rezemate pe principiul disciplinei militare, își îmbracă oamenii în uniforme, îi supun la instrucțiuni și antrenament de luptă, în scopul mărturisit de a provoca violență și răsturnarea actualei orînduri politice, consfințite de lege (...). În ultimul timp, ele au ieșit din simpla activitate organizatorică, pentru a se deda la manifestații violente, la tulburarea ordinii în stat și la brutalizarea cetăjenilor pașnici. În asemenea condiții, toate aceste formațiuni, unele independente, alteori lucrând sub auspiciile „Gărzii de Fier”, ale „hitleriștilor” sau ale „LANC”, au devenit un pericol pentru ordinea publică²⁴.

Cînd au început campania electorală, legionarii s-au bazat în special pe formula de succes dinainte. Grupuri în uniforme mărșăluiau prin sate intonînd cîntece naționaliste și ținînd mici discursuri în fața mulțimilor atrase de spectacol²⁵. Dar de data aceasta se confruntau cu o opoziție mult mai consistentă. Pentru legionari era evident că autoritățile foloseau violență ca să se asigure de victoria național-liberalilor²⁶.

Conștient că participarea la alegerile din 1933 nu era o misiune ușoară, Codreanu a creat echipele morții, grupuri disciplineate care urmau să apeleze la violență pentru a se asigura că mesajul legionarilor e auzit. Membrii acestor echipe povesteau în fața mulțimilor de țărani despre închisori, urmăriri de mare viteză ale poliției

21. USHMM, Fond MI-D, Rola 138, dosar 2/1930, f. 35.

22. *Libertatea*, 10 iulie 1930, citat în Heinen, *Legiunea „Arhanghelul Mihail”*, pp. 181-182.

23. Heinen, *Legiunea „Arhanghelul Mihail”*, p. 203.

24. Ministerul de Interne, Ordinul 27845/29, citat în Beldiman, *Armata*, p. 56.

25. Heinen, *Legiunea „Arhanghelul Mihail”*, pp. 232-233; Iancu, *Sub steagul*, pp. 54-56.

26. Iancu, *Sub steagul*, p. 56.

sau confruntări armate cu jandarmii²⁷. Ștefan Ionescu, un jurnalist ultranationalist care lucrașe la mai multe publicații de dreapta în anii 1930, descria campaniile electorale ca fiind „război în timp de pace. Război prin disciplină și prin felul cum luptă”²⁸. Ioan Victor Vojen susținea în paginile publicației *Axa* că din cauza încălcării legii de către autorități, care introduceaseră violență electorală, singura lege care mai rămăsesese era „dreptul pumnului, dreptul celui mai tare”. Întrucit contractul social prin care se interzicea violența fusese încălcat, explica Vojen, cînd legionarii „sînt loviți, trebuie să organizeze și o contraviolență”²⁹. În februarie 1933, cînd un polițist a încercat să-i opreaschă pe legionarii care vandalizau sediul unei organizații evreiești din Tighina, aceștia s-au repezit la el, apoi au spart și ferestrele altor clădiri din oraș³⁰. Trei luni mai tîrziu, autoritățile locale au încercat să închidă sediul Legiunii din Cluj. După ce au intrat și au confiscat documente importante, polițistii au fost surprinși de șase legionari, care li amenințau cu cuțite și cintau înmuri legionare. Intimidați, polițistii au returnat documentele confiscate și s-au retras de la fața locului³¹. În județul Alba, grupuri de legionari susținuți de tărani s-au confruntat cu unitățile militare într-o încâierare ce a durat două ore³².

Vojen vorbea despre propaganda legionară din proprie experiență. Se alăturase Legiunii în decembrie 1932 și în prima parte a anului 1933 începuse să călătorescă prin orașele din județul Teleorman îmbrăcat în costum popular și vorbind în numele Legiunii. Actor ratat, monta împreună cu camarazii lui piese în care ridiculizau nepotismul practicat de prefectii de județ. În Alexandria au fost luați la rost de reprezentanții LANC, iar în Turnu-Măgurele au fost interogați de poliție. În primăvara lui 1933, cînd Vojen a încercat să-i organizeze pe legionari în județul Dimbovița, a fost întîmpinat cu scepticism de localnici, dar în cele din urmă a reușit să adune susținători, odată ce muncitorii din industria petrolieră au început să se alăture în număr mare, nemulțumiți de managementul străin al uzinelor la care lucrau³³. Potrivit lui Vojen, hărțuirea din partea autorităților îi ajuta foarte mult pe propagandiști, deoarece stîrnă compasiunea populației locale.

În cursul anului 1933, la amplificarea reputației Legiunii au contribuit în mod deosebit două incidente. Primul a implicat o încercare a legionarilor conduși de

27. N. Constantinescu, „Din carnetul unui Legionar”, *Axa*, 1 (16), 1 august 1933, p. 4.

28. Ștefan C. Ionescu, „Momentul electoral în luptă politică”, *Axa*, 1 (13), 31 mai 1933, p. 3. Pentru trecutul lui Ionescu, vezi ACNSAS, Fond Informativ, dosar 234303, vol. 2, f. 327.

29. Ioan Victor Vojen, „Cine îndeamnă la violență?”, *Axa*, 1 (14), 15 iunie 1933, p. 4.

30. „Scandal provocat de «Garda de Fier» la Tighina”, *Dimineata*, 11 februarie 1933.

31. „Dizolvare a organizației «Garda de Fier» din Cluj”, *Dimineata*, 8 mai 1933.

32. Veiga, *Istoria Gărzii de Fier*, p. 191.

33. ACNSAS, Fond Informativ, dosar 160182, vol. 1, ff. 425-427; N. Vlast, „Lăudabile încercări”, *Axa*, 1 (5), 30 ianuarie 1933; Victor Ioan Vojen, „Axa, Cuzismul și Administrație”, *Axa*, 1 (5), 30 ianuarie 1933.

Mihail Stelescu (1907-1936) de a ridica o cruce pe mormântul soldatului necunoscut. Acest monument fusese înălțat în Parcul Carol cu multă pompă în luna mai a anului 1923 pentru a-i comemora pe soldații români căzuți în timpul Primului Război Mondial, iar în 1933 atât comuniștii, cât și ultranaționaliștii au folosit acest loc pentru a revendica legitimitatea națională a cauzei lor³⁴. O delegație de studenți condusă de președintele Centrului Studențesc București, Traian Cotigă, a mers la Patriarhie, de unde a obținut încurajarea de ridicare a crucii, iar o altă delegație de preoți legionari a mers la prim-ministrul Alexandru Vaida-Voevod (1872-1950) să-i ceară binecuvântarea³⁵. Guvernul i-a avertizat în mod explicit pe studenți că organizațiile nonstatale nu aveau voie să ridice plăci pe monument, dar cu toate acestea legionarii au strins bani pentru cruce. Au sfînțit-o la Biserica Sf. Anton, care era cunoscută drept „biserica studenților”, deși biserică oficială a universității era acum Biserica Sfântul Spiridon cel Nou. Preot la Biserica Sf. Anton era Georgescu-Edineț (1891-?), care era un susținător vechi al mișcării studențești ultranaționaliste. Legionarii l-au adoptat drept „căluzitorul spiritual al studenților”³⁶. La 24 ianuarie 1933, o mie de studenți legionari și ultranaționaliști s-au adunat în Parcul Carol. Cind a început ceremonia de comemorare, aceștia erau conduși în rugăciune de părintele Georgescu-Edineț și părintele Dumitrescu-Borșa (1899-?). Dumitrescu-Borșa era un legionar activ și în 1930 fusese implicat în provocarea unor violențe antisemite în satele transilvănene împreună cu un preot catolic³⁷. Studenții au aruncat cu pietre în poliție, iar polițiștii au răspuns cu gloanțe, răinindu-i pe cățiva dintre ei și pe Georgescu-Edineț. În incăierarea care a urmat au fost răniți de asemenea nouă polițiști³⁸. Legionarii s-au grăbit să facă publică opozitia oficială față de planul lor ca fiind „începutul luptei creștinătății în contra anticriștilor și a ateismului din ce în ce mai amenințător care cuprinde viața noastră de stat sub influența masoneriei naționale sau internaționale”³⁹. Opinia publică a luat parte Legiunii și 7.000-8.000 de oameni și-au făcut apariția atunci cind legionarii au încercat din nou să ridice crucea la monument⁴⁰.

Al doilea incident a avut loc în acea vară, cind Codreanu a organizat două grupuri de 500 de legionari voluntari să construiască un dig pe rîul Buzău pentru

34. Valeria Bălescu, *Eroul Necunoscut*, București, Editura Militară, 2005, pp. 110, 164.

35. *Ibidem*, p. 164.

36. A. Vântu, „Duhovnicul studenților și Patriarhia”, *Axa*, 2 (7), 19 februarie 1933, p. 2.

37. USHMM, Fond MI-D, Rola 138, dosar 4/1930, ff. 3, 8-20, 54-55.

38. „Creștinismul în conflict cu francmasoneria”, *Calendarul*, 280, 27 ianuarie 1933, p. 3; „Preotul Georgescu-Edineț”, *Axa*, 2 (6), 5 februarie 1933, p. 2; Alexandru Serafim, în Conovici, Iliescu și Silivestru (eds.), *Tara, Legiunea, Capitanul*, pp. 86-87.

39. Mihail Stelescu, „Lupta pentru cruce”, *Axa*, 2 (6), 5 februarie 1933, p. 4.

40. Valentin Sândulescu, „Revolutionizing Romania from the Right: The Regenerative Project of the Romanian Legionary Movement and Its Failure (1927-1937)”, teză de doctorat, Central European University, 2011, p. 104.

a opri apele să inunde, ca în fiecare an, cîmpurile de lingă satul Vișani. Inginerii legionari au făcut un plan pentru construirea digului, dar n-au primit acordul prefectului județului, deoarece digul avea să fie făcut de Ministerul Lucrărilor Publice după încheierea pregătirilor necesare. Poliția a intervenit pentru a opri proiectul. Au fost arestați aproximativ 300 de legionari, incuați în școală locală și bătuți de autorități, sub acuzațiile de rebeliune, agresiune și detinere fără drept de arme de foc⁴¹. Pentru studentul Nicolae Constantinescu era a patra oară cînd fusese rănit în ultimele două luni⁴². Ziarul local al legionarilor din Buzău, *Vulturul* (1933), a scos un număr special dedicat acestui conflict, punind accentul pe scopul nobil al legionarilor și descriind cu lux de amănunte acțiunea opresivă a soldaților și jandarmilor⁴³.

În timpul campaniei electorale din acea toamnă, conflictele dintre legionari și autorități s-au intensificat. *Calendarul* a continuat să publice articole scandaloase despre personalități marcante din guvern și din sectorul finanțier, iar în noiembrie 1933 a fost suspendat din nou pentru 15 zile⁴⁴. În 17 noiembrie, Codreanu a transmis o circulară prin care îl incuraja pe legionarii ce întimpinău opozиție în campania electorală să „vă apărați cînd credeți că trebuie”⁴⁵. Cinci zile mai tîrziu, un student pe nume Virgil Teodorescu era împușcat de un jandarm în timp ce liceea afișe electorale în Constanța. Legionarii din Iași s-au strîns imediat la cămin înainte să se ducă în centrul orașului pentru a protesta alături de alți studenți ultranaționaliști de la universitate⁴⁶. Ion Moja susținea că Teodorescu murise „pentru crucea lui Hristos”, iar Alexandru Cantacuzino, un student la Drept, considera moartea sa o dovedă că „noi nu sintem agresori aici, ci victime”⁴⁷. Au urmat și alte încăierări cu poliția, iar unul dintre legionari a împușcat un jandarm. Drept răspuns, poliția a luat cu asalt căminul, iar studenții au rezistat cîteva zile, însă au capitulat în cele din urmă la 27 noiembrie. În timpul asediului, studenții au fost susținuți de prietenii lor de afară, iar un tînăr muncitor pe nume Constantin Niță a fost împușcat de poliție cînd încerca să le arunce pînă studenților⁴⁸. De asemenea, căminul a fost grav avariat și poliția l-a sigilat după ce a răscosit clădirea în căutare de arme și i-a evacuat pe locatari⁴⁹.

41. „Mișcările Legionarilor Gârzii de Fier în județul R.-Sărat”, *Universul*, 13 iulie 1933; Polihroniade, *Tabăra de muncă*, p. 7; ACNSAS, Fond Documentar, dosar 008912, vol. 2, ff. 19-20.

42. Codreanu, *Pentru legionari*, p. 435.

43. Ion Costea, *Presă legionară a Buzăului*, Buzău, Editura Vega, 2007, pp. 12-18.

44. Mihail Polihroniade, „Cuvîntul Justiției”, *Calendarul*, 526, 1 decembrie 1933, pp. 1-2.

45. „Garda de Fier și alegerile viitoare”, *Tara noastră*, 17 noiembrie 1933.

46. AN – Iași, Universitatea „A.I. Cuza”, Rectoratul, Rola 266, dosar 1480/1934, ff. 358-359.

47. Citat în Dinu, *Faschismus, Religion und Gewalt*, p. 88.

48. Totu, „Jilava”, p. 5; Banea, *Acuzat*, pp. 35-36.

49. ACNSAS, Fond Penal, dosar 015671, vol. 3, ff. 176-177; ACNSAS, Fond Penal, dosar 011784, vol. 9, ff. 375-377; AN – Iași, Fond Chestura de Poliție, dosar 52/1933, f. 250.

Ilustrația 4.1. Legionari răniți în timpul campaniilor electorale din 1933.
Biblioteca Academiei Române, Secția Manuscripte, Ref #35 A-B

Asasinatul și închisoarea

La 9 decembrie 1933, guvernul a dizolvat Legiunea, arestind mii de legionari înaintea alegerilor din 20 decembrie și eliberându-i pe mulți dintre ei cîteva săptămâni mai tîrziu⁵⁰. Studenții din București au venit în sprijinul lor, organizînd ample demonstrații de stradă⁵¹. Legionari protestau împotriva condițiilor în care erau ținuți și inițiau greve ale foamei în inchisorile din toată țara. Nicolae Bălan (1882-1955), mitropolitul Ardealului, a intervenit pentru legionarii arestați la Sibiu⁵². La numai nouă zile după alegeri, în gara din Sinaia, trei legionari l-au

50. „După dizolvarea «Gărzii de Fier», *Universul*, 13 decembrie 1933; Iancu, *Sub steagul*, pp. 57-61.

51. ACNSAS, Fond Documentar, dosar 012694, vol. 1, ff. 10-12; „Sărbătoarea zilei 10 Decembrie”, *Calendarul*, 536, 13 decembrie 1933, p. 3.

52. „Cei 43 Legionari arestați la Iași în greva foamei”, *Calendarul*, 536, 13 decembrie 1933, p. 3; „Studenți gardiști internați la Someșeni au declarat greva foamei”, *Calendarul*, 538, 15 decembrie 1933, p. 3; „Legionari arestați la Chișinău în greva foamei”, *Calendarul*, 538, 15 decembrie 1933, p. 3; „Legionarii închiși la Jilava au declarat greva foamei”,

împușcat mortal pe prim-ministrul Ion G. Duca. În februarie 1934, legionarii vindeau fotografii cu asasini cu 20 de lei bucata⁵³. Cel care a apăsat pe trăgaci a fost Nicolae Constantinescu, menționat anterior, student propagandist care fusese rănit de cîteva ori în incăierările cu poliția din ultimele luni și care fusese arestat și apoi eliberat în timpul represiunii Legiunii de către guvern, mai devreme în acea lună⁵⁴. Constantinescu era însotit de doi studenți aromâni, Ion Caranica (1907-1938) și Doru Belimace (1910-1938)⁵⁵. După asasinarea lui Duca, tot mai mulți legionari au fost arestați, patru au murit în timpul sau după interogatoriile poliției, iar la 1 ianuarie 1934 ziarul prolegionar *Calendarul* a fost închis definitiv⁵⁶.

Mulți legionari s-au cunoscut pentru prima dată în inchisoare. Ajuns la Jilava după săptămîni petrecute în inchisorile din Arad și Lugoj, Nicu Iancu (1910-1984) spune că, atunci cînd a intrat în celulă, „m-am văzut deodată înconjurat de camarazi; se îmbulzeau cu toții să-mi strină mîna, să-mi spună «bun sosit», să mă imbrățișeze chiar, deși pe cei mai mulți dintre ei nici nu-i cunoșteam”⁵⁷. Închisoarea a contribuit de asemenea la crearea unei culturi legionare în jurul disciplinei și reflecției poetice asupra persecuției. Jurnalul Nichifor Crainic a fost întemnițat împreună cu alți legionari și scrie în memoriile sale că „inginerul [Gheorghe] Clime a luat comanda celor cîtorva sute de deținuți, a combinat disciplina legionară cu cea militară, a format echipe de bucătărie și curătenie, a impărtit ziua în ceasuri de instrucție, cîntece, discuții și distracții”⁵⁸. Legionarii cintau pentru a se încuraja⁵⁹. Unul dintre asasini, care era ținut la izolare, departe de ceilalți, Doru Belimace, scria că, atunci cînd i-a auzit pe camarazii săi cîntind, „mi-am lipit urechea de ușă și am ascultat, uitînd de lanțuri”⁶⁰. Legionarii arestați aveau chiar și propriul ziar, intitulat *13 Jilava*⁶¹. Radu Gyr (1905-1975), unul dintre cei mai renumiți poeți ai Legiunii, a început să scrie versuri despre condițiile dure de la Jilava, unde era închis. În una dintre poeziile sale din acea perioadă, „Ocnă legionară”, vorbește nu doar despre suferința legionarilor, ci și despre inocența și puritatea lor în toiul persecuției:

Calendarul, 546, 24 decembrie 1933, p. 2; „Legionarii deținuți la Sibiu atacați cu gaze lacrimogene”, *Calendarul*, 550, 31 decembrie 1933, p. 2; Iancu, *Sub steagul*, pp. 73-75.

53. AN – Iași, Chestura de Poliție, dosar 99/1935, f. 37.

54. Heinen, *Legiunea „Arhanghelul Mihail”*, p. 235.

55. „Instruirea asasinatului dela Sinaia”, *Dimineata*, 9 ianuarie 1934.

56. Nichifor Crainic, „Istoria «Calendarului»”, *Sfârmă-piatră*, 24 martie 1938, p. 2; ACNSAS, Fond Penal, dosar 014005, vol. 5, f. 221.

57. Iancu, *Sub steagul*, p. 117.

58. Nichifor Crainic, *Zile albe, zile negre. Memoriile (I)*, București, Casa Editorială „Gîndirea”, 1991, p. 257. Acest lucru e confirmat și de rapoartele poliției din acea perioadă. ACNSAS, Fond Penal, dosar 013206, vol. 3, f. 8.

59. Crainic, *Zile albe*, 257.

60. Doru Belimache, „9 Mar 1934”, *13 Jilava*, 7 (1), 29 noiembrie 1940, p. 3.

61. „Poșta lui 13...”, *13 Jilava*, 7 (1), 29 noiembrie 1940, p. 12.

Cuprins

<i>Lista ilustrațiilor</i>	7
<i>Mulțumiri</i>	11
<i>Abrevieri</i>	13
Introducere	15
1. Rădăcinile ultranaționalismului	23
Evrei și străini	25
Antisemitismul și construirea statului	27
Organizarea ultranaționaliștilor	34
2. Dreptate tinerescă	41
Huliganismul	44
Congresele studențești	52
Eroismul tineresc	55
Dreptatea străzii	62
Violența și tribunalele	70
3. Mobilizarea susținătorilor	77
O nouă credință	78
Un cămin legionar	82
Studenții	88
Tăranii	91
Muncitorii și meseriași	98
4. Alegeri, violență și disciplină	109
Echipele morții	113
Asasinatul și închisoarea	117
Amenințările pe dușmani și pe prieteni	120
Legionari obediienți	124
Disciplină și pedeapsă	131
5. Puterea tipăriturilor	135
Presă politică	135
Intelectualii	139
O revoltă antimodernă?	148
Cărțile	154
Propaganda	156
Presă simpatizantă	159